

ACADEMIA ROMÂNĂ

METAFIZICA CUVINTELOR

ȘI

ESTETICA LITERARĂ

DE

DUILIU ZAMFIRESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXIII
MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE.

BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Comp., C. SFETEA și LIBRĂRIA NAȚIONALĂ.

LEIPZIG

OTTO HARRASSOWITZ.

VIENA

GEROLD & COMP.

1911.

29.827

Prețul 40 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

	L. B
<i>Tom. I.</i> — Sesiunea extraordinară din 1879.	3,50
» <i>II. Sect. I.</i> —Desbaterile Academiei în 1879—80.	5.—
» <i>II. Sect. II.</i> — <i>Discursuri, memorii și notițe</i>	(Sfârșit.)
» <i>III. Sect. I.</i> —Desbaterile Academiei în 1880—1.	5.—
» <i>III. Sect. II.</i> — <i>Memorii și notițe</i>	(Sfârșit.)
» <i>IV. Sect. I.</i> —Desbaterile Academiei în 1881—2	3.—
» <i>IV. Sect. II.</i> — <i>Memorii și notițe</i>	(Sfârșit.)
» <i>V. Sect. I.</i> —Desbaterile Academiei în 1882—3	3.—
» <i>V. Sect. II.</i> — <i>Memorii și notițe</i>	(Sfârșit.)
» <i>VI. Sect. I.</i> —Desbaterile Academiei în 1883—4.	2.—
» <i>VI. Sect. II.</i> — <i>Memorii și notițe</i>	(Sfârșit.)
» <i>VII. Sect. I.</i> —Desbaterile Academiei în 1884—5	3.—
» <i>VII. Sect. II.</i> — <i>Memorii și notițe</i>	(Sfârșit.)
» <i>VIII. Sect. I.</i> —Desbaterile Academiei în 1885—86.	3.—
» <i>VIII. Sect. II.</i> — <i>Memorii și notițe</i>	(Sfârșit.)
» <i>IX.</i> —Desbaterile Academiei în 1886—7.	5.—
» <i>X.</i> —Desbaterile Academiei în 1887—8	4.—
Indice alfabetic al <i>Analelor</i> pentru 1878—1888	2.—
<i>Tom. XI.</i> —Desbaterile Academiei în 1888—9.	3.—
» <i>XII.</i> —Desbaterile Academiei în 1889—90	3.—
» <i>XII.</i> — <i>Memoriile Secțiunii Literare</i>	2,50
Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete de doftorii și vrăjitorii băbești, de <i>Dimitrie M. Lupășcu.</i> —Cu un raport de Prof. <i>I. Bianu.</i>	
Două manuscrise românești din secolul XVII-lea, descrise de P. S. Sa <i>Episcopul Ghenadie</i> al Râmnicului-Noul-Severin	1.—
» <i>XIII.</i> —Desbaterile Academiei în 1890—91	4.—
Raport asupra activității Academiei Române cu ocaziunea serbării de 25 ani a existenței sale, 1866—1891, de <i>D. A. Sturdza.</i> Sola, de <i>Carmen Sylva.</i> Desrobirea Țiganilor.—Oborirea pronomiilor și privilegiilor de naș- tere și de castă.—Emanciparea țăranilor.—De <i>M. Kogălniceanu.</i> Prânzul regal dat în onoarea Academiei Române la 1 Aprilie 1891. Scrisori adresate Academiei Române la serbarea aniversării a 25 ani dela fundarea ei Odă la jubileul de 25 ani al Academiei Române, 1 (13) Aprilie 1891, de <i>Zaharia Boiu.</i> La jubileul Academiei Române, 1 (13) Aprilie 1891, de <i>Iosif Vulcan.</i>	
» <i>XIV.</i> —Desbaterile Academiei în 1891—2.	2,50
Versuri adresate Academiei Române pentru aniversarea de 25 ani, de <i>Daniil Almășanu.</i>	
» <i>XIV.</i> — <i>Memoriile Secțiunii Literare</i>	4.—
Fabula în genere și fabuliștii români în specie, de <i>Th. D. Spe-</i> <i>ranția.</i> Strat și substrat.—Genealogia popoarelor balcanice, de <i>B. P. Hasdeu</i> Dimitrie Cichindeal. Date nouă despre viața și activitatea lui. — Discurs de recepțiune de <i>Iosif Vulcan,</i> —cu Răspuns de <i>V. A.</i> <i>Urechia</i>	1.—
» <i>XV.</i> —Desbaterile Academiei în 1892—3	1,50
Altețelor lor Regale Principelui Ferdinand și Principesei Maria ai României, de <i>D. C. Ollănescu.</i> Omagiul artelor, o scenă lirică după Fr. Schiller, adaptată Prin- cipesei de coroană Maria a României, cu ocaziunea căsătoriei și venirii în țară a Alteței Sale Regale, de <i>N. Ch. Quintescu.</i> Românii din Asia-mică. Relațiune de călătorie, de <i>T. T. Burada.</i>	4,50
» <i>XV.</i> — <i>Memoriile Secțiunii Literare</i>	1,50
Jocuri copilărești culese dela Românii din Macedonia, de <i>P. N.</i> <i>Papakagi-Vurdună</i>	—,75
Vrăji, farmece și desfaceri, adunate de <i>S. Fl. Marian</i>	1.—
» <i>XVI.</i> —Desbaterile Academiei în 1893—4	4,50
Satira I contra actualei direcțiuni a poeziei române, de <i>Dumitru</i> <i>C. Ollănescu.</i> Odă cu prilejul nașterii Principelui Carol al României, de <i>Du-</i> <i>mitru C. Ollănescu.</i>	

494447W

METAFIZICA CUVINTELOR

ȘI

ESTETICA LITERARĂ

DE

DUILIU ZAMFIRESCU

Membru al Academiei Române.

Sedința dela 13 Maiu 1911.

Dacă apropiem un magnet de o cutie cu pilitură de fier, vedem că firele de fier zboară prin aer și se lipesc de magnet; dacă, între magnet și pilitura de fier, punem o foaie de hârtie, vedem că fărâmurile de fier se lipesc de hârtie, în dreptul polilor magnetului. Un sălbatec ar crede că o putere ascunsă, o dragoste neînfrânată mână pilitura către magnet. Cu toate astea, nici una din firicelele de fier nu se va urca pe margina hârtiei, spre a se coborî pe partea cealaltă, până la iubitul lor.

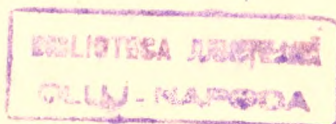
Dacă, acum, trecând dela lucrurile neînsuflețite la cele însuflețite, vom lua pe Romeo și Julietta, — Romeo va năzui către Julietta, ca fărâmurile de fier către magnet, și va merge către ea în linie dreaptă, ca acelea; dacă nimic nu-l va împiedeca. Dacă însă un zid îi va despărți, Romeo nu va sta cu nasul lipit de el, în dreptul unde stă Julietta pe partea cealaltă, ci va căuta să-l dărâme, va încăleca peste el, va face orice, numai să ajungă la femeia iubită.

Această exemplificare romanțioasă a finalității, dată de William James, este interesantă și s'ar putea completă. Dacă presupunem că Romeo nu poate nici dărâma zidul nici trece peste el, va căuta să se înțeleagă cu Julietta, fie prin graiu, dacă ar fi auzit, fie printr'o telegrafie convențională, la care, mai curând sau mai târziu, ar ajunge neapărat. Acesta este punctul de plecare al vorbirii.

Analele A. R.—Tom. XXXIII.—Memoriile Secf. Literare.

hgh. hhf.

1

9/225

I.

Toate mișcările cari înregistrează legătura dintre *conștiință* cu *lumea din afară*, se numesc *mișcări de expresiune*. Acestea își au legile lor în Psihologie, de cari nu ne putem ocupa aci. Una ne interesează mai cu seamă: *raportul dintre impresiunile sensoriale și mișcare*. Vederea unei persoane antipatice sau a unui animal fioros irită organele noastre sensoriale, cari, la rândul lor, produc o innervațiune centrală a mușchilor externi ai corpului, dând astfel loc la mișcări instinctive. Aceste mișcări, fiind mai totdeauna identice, devin tipice și servesc să exprime în afară o stare internă. Dar vederea unei persoane nu urmează să fie numai decât antipatică sau vederea animalului feroasă, ci simpla vedere a unei persoane sau a unui lucru produce în conștiință o *imagine* sau *reprezentățiune*.

În primele timpuri ale omenirii, emoțiunile interne s'au manifestat prin directa indicare a lucrului din afară, sau, în lipsa acestuia, prin mișcări, cari defineau în timp și spațiu conturul sau calitățile lui.

Când exprimarea emoțiunilor celor mai simple s'a complicat; când omul a găsit în semenii săi un ecou inteligent al propriilor sale emoțiuni, atunci a apărut prima manifestare a gândirii și prima formă a vorbirii: *limba gesturilor*.

Prin urmare, vom avea în această limbă, *gestul demonstrativ*, când lucrul este de față, și *gestul figurativ*, când lucrul lipsește.

Ieșit din prima sa copilărie, omul a găsit în instinctele sale un instrument ceva mai perfecționat decât gestul: *sunetul articulat*. Acesta pornește dela aceeași origine ca și *gestul figurativ*, deoarece este la început *onomatopeic direct*, adică imitează sunetele din natură, și numai ceva mai târziu devine *onomatopeic indirect*, adică exprimă prin senzațiuni de sunet impresiuni sensoriale de altă natură.

Aceasta este obârșia graiului omenesc.

Graiul acesta a trebuit să fie monosilabic și mai pe urmă polisilabic, dar totdeauna însoțit de gesturi, chiar când începuse să exprime abstracțiuni. Surdo-muții indică și astăzi noțiunea *adevărului* printr'un deget pe buze, vertical, iar a *minciunii* printr'un deget oblic. Rădăcinile limbii vorbite au fost și ele *demonstrative* și *figurative* sau *predicative*, până ce, cu timpul, s'au amestecat, s'au depărtat dela înțelesul lor dintâiu, ajutând gândirea abstractă și fiind neconținut ajutate de dânsa să părăsească forma și vioiciunea lor sensorială.

Va să zică, omul, la început, a grăit prin gesturi; apoi prin gesturi și prin sunete monosilabice; apoi prin sunetele polisilabice și prin gesturi; apoi în fine numai prin vorbe, pentru cari gestul eră un ornament, iar nu o necesitate.

Aci se află el astăzi.

*

Omul, așezat în mijlocul universului, este atât de mare, încât îl cuprinde în sine: *lumea este reprezentațiunea mea*, zic filozofii.

Reprezentațiunea mea este icoana pe care o tipărește un obiect din afară în conștiință. Va să zică lumea din afară este *obiectul*, iar conștiința *subiectul* (1).

Obiectul unei reprezentațiuni poate să fie de față, dar poate să și lipsească. Sufletul omenesc are această putere, de a-și închipui un lucru pe care l-a văzut, dar pe care nu-l mai vede. Când lucrul este de față, creierul prinde sau *percepe* obiectul astfel cum este în realitate, cheltuind o activitate ce se numește *intuiție*; rezultatul este alcătuirea *imaginei* sensoriale. Când lucrul nu este de față, imaginea nu mai este intuitivă, adică primită pe calea sensurilor, ci *abstractă*, adică o reprezentațiune a reprezentațiunii.

Darul acesta, care este specific al omului, de a formă noțiuni abstracte, alcătuește temelia *judecății*.

Filozofii ne mai spun însă, că toate aceste reprezentațiuni ale minții noastre, fie intuitive, fie abstracte, nu sunt cū puțință, decât dacă sunt condiționate de spațiu și de timp; cu alte cuvinte, că nu se poate concepe nimic în afară de aceste două elemente, cari par cunoscute de toată lumea, și cari, totuș, sunt foarte greu de înțeles.

De îndată ce ieșim din spațiu și din timp, adică din *realismul empiric*, intrăm în *idealismul transcendent*, în care nimeni nu mai e de acord cu nimeni.

*

Nu este în interesul tezei noastre să complicăm lucrurile. Am așesat câteva puncte de plecare, asupra cărora toată lumea e de acord. Acum, ce vrem să înțelegem prin *metafizica cuvintelor*?

Am văzut că prima manifestare a graiului sunetelor a fost monosilabică. Dela *interjecțiuni* și *monosilabe*, limba a trecut la *aglu-*

(1) Presupunem că cetitorul cunoaște înțelesul cuvintelor *apercepțiune*, *conștiință*, *imaginațiune*, etc. Lăsăm la o parte părerile spiritualiste ale lui Renan asupra vorbirii, precum și ale lui Max Müller asupra raporturilor filozofiei cu vorbirea.

*

tinațiune și de aci la *flexiune*. Aglutiinațiunea este o adunare de rădăcini diverse, cari nu se contopesc într'un cuvânt, ci stau mecanic una lângă alta, spre a arăta numărul sau persoana; flexiunea este, din potrivă, contopirea prefixelor cu radicalul, cu care formează un singur cuvânt.

Sunt aglutinate limbile tartarice, mongolă cu variantele ei, turcă, fineză, maghiară, laponă, etc.; limbile malaice, polineză și maleză; toate limbile indigene ale Americii de Nord și de Sud. Sunt flexionante toate limbile indo-europene.

Pe când cele dintâi au întârziat gândirea și mai cu seamă manifestarea ei estetică, cele de-al doilea au ajutat-o.

Vorbirea, care, la început, a fost o trebuință a vieții curat animale, a devenit cu timpul o necesitate a intelectului nostru, nu atât pentru a împărtăși altora mișcările sufletului, cât pentru a îndestulă pe acesta în avânturile sale.

Când omul a fost destul de înaintat în dezvoltarea sa intelectuală, ca să priceapă atributele lucrurilor, el a văzut că muntele are o culoare, că e mătăhalos, că uneori se ridică spre cer. Atunci a simțit nevoia de a exprima aceste atribute, — și culoarea a devenit *verde*, forma a devenit *mare*, iar năzuința în văzduh a devenit *înaltă*. Dar el a băgat de seamă că mai sunt și alte lucruri cari seamănă cu muntele, și cel dintâiu, un alt munte. Atunci s'a născut în el conceptul de *relativitate*, și a simțit nevoia de a stabili grade: verde, mai verde și mai puțin verde; mare, mai mare și mai puțin mare; înalt, mai înalt și mai puțin înalt. Cum însă tot lumea lui experimentală îi arată că sunt o mulțime de lucruri cari sunt cu mult mai puțin mari decât lucrurile mari, el, pentru înlesnirea lui intelectuală, a grupat pe acestea la o parte și le-a numit cu un alt nume, le-a zis *mici*; iar când conceptul de relativitate s'a mai prezentat, el s'a găsit ușurat în osteneala creierului său de a nu mai zice *mare*, *mai mare* și *mai puțin mare*, ci de a zice *mare*, *mai mare* și *mai mic*. Este evident că noțiunea *puțin* apropiată de noțiunea *mare*, jigniă logica sa embrionară.

Căci în asta stă marele interes al discuțiunii noastre, în faptul că, deși *reprezentațiunea* este icoana pe care o tipărește lumea din afară în conștiință, (cu alte cuvinte condiționare de timp și spațiu), totuș, aceste reprezentațiuni stau câte odată unele către altele în așa rapoarte, încât devin pure entități, pentru cari noțiunea de timp și de spațiu nu mai e necesară. Două lucruri cari stau una lângă alta, în natură, nu pot să se asemene ele pe ele, nici să se dife-

rențieze. Conceptul de *relativitate* este pur intelectual, și, după cum vom vedea mai departe, el este izvorit din cea mai înaltă facultate a minții, *comparațiunea*, care nu e condiționată de timp și de spațiu.

La rasele nobile s'a urmat o operațiune intelectuală, în alcătuirea graiului, asupra căreia nu se insistă îndestul: migrațiunea înțelesului. Spre exemplu: obârșia cuvântului *Roma* pare a fi cuvântul sanscrit *Râm*, care înseamnă *a curge* (Tibrul); dela numele orașului *Roma* s'au format toate derivatele substantivale și adjectivale *Roman* (cetățeanul, imperiul, legionarul, biserica, etc. etc.); apoi limbile derivate din limba latină s'au chemat *Romane*; de aci, înțelesul a emigrat și s'a numit *Roman* orice povestire literară ceva mai lungă; apoi s'a transformat ușor și a devenit un *Roman*, adică un lucru inventat; apoi a devenit un nume propriu, *Roman III*, Impăratul Orientului; apoi s'a idealizat și a devenit *Romanță*, o elegie cântată; de aci, înțelesul a devenit abstract în cuvintele *Romantic*, *Romanesc* (romanesque), visător, pasionat, extravagant. Cât de departe suntem de *Râm*!...

Cuvântul *Romantic* cuprinde în sine o lume întreagă: înseamnă un caracter nobil, cavaleresc; înseamnă un svăpăiat; înseamnă un scriitor liber de orice regule clasice; înseamnă o școală literară.

Omul și-a complicat graiul în raport direct cu creierul său, și se poate afirma, că nici una din născocirile sale nu a fost mai mare, pentru propria sa înălțare, ca vorbirea. De unde vieața sa lăuntrică eră un câmp numai de materie experimentată, — cu întinderea și abstragerea înțelesurilor, ea a putut să se idealizeze. Cele mai înalte speculațiuni au devenit posibile; sisteme științifice, morale și estetice s'au alcătuit, pe temelia lor. Relațiunile ideale și interne între obiectele gândirii noastre, cari sunt cu totul în afară de ordinea experienței externe, au făcut din om o ființă unică în univers.

Iată un bătrân, ghemuit în colțul unei odăi, în care e frig și întuneric. E Galileu. Pedepsit de Inchiziție să retragă erezia mișcării pământului, el gândește. Pentru a gândi, n'are nevoie de lumină, nici de soare și nici de pământ, ci de calculele lui Copernic și de propriile sale imagini. O roată mai mică, ce se învârtește împrejurul unei roate mai mari. Cele două roate, ca să se miște, nu au nevoie de spațiu real, ci numai de un cap omenesc, — condițiune fundamentală pentru orice filozofie.

Iar colo, bătrânul dascăl, cu-a lui haine roase 'n coate,
 Intr'un caleul fără capăt tot socoate și socoate,
 Și de frig, la piept și-ncheie tremurând halatul vechiu,
 Iși înfundă gâtul 'n guler...
 Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
 Universul fără margini e în degetul lui mic!
 Căci sub frunte-i, viitorul și trecutul se încheagă,
 Noaptea-adâncă-a vecinicii el în șiruri o desleagă:
 Precum Atlas în vechime sprijiniă Cerul pe umăr,
 Așa el sprijină lumea și vecia într'un număr. (1)

Bătrânul dascăl moare: dar în anul morții lui se naște alt dascăl. În 1686, Newton prezintă societății regale din Londra, *Principiile matematice ale filozofiei naturale*, cari cuprindeau doctrina atracțiunii universale, adică cea mai înaltă, cea mai vastă generalizare concepută de un creier omenesc. *Toate părțile de materie răspândite în univers se atrag una pe alta în raport direct cu masa lor și în raport invers cu pătratul distanței.* Aceasta este prima și cea mai însemnată din cele 4 enunțări ale legii gravitațiunii, lege reală și absolută, care guvernează sistemul nostru solar, și toate sistemele universului. Ea a fost descoperită fără nici o cercetare empirică, ci numai în virtutea acelor scheme ideale interioare, cu cari, apoi, se vede că coincidează ordinea lucrurilor în natură.

Ce interes poate să aibă, din punctul nostru de vedere, enunțarea legilor lui Newton? Un interes foarte mare.

Fără a intra în cercetarea stearpă a definițiilor filozofice asupra sufletului, dacă adică el este de esență pur metafizică, sau este pur fiziologică, sau și una și alta, — un lucru pare astăzi admis de toată lumea și anume: că există în om o serie de concepțiuni ideale, ce izvorăsc din însăși natura sa, cari concepțiuni nu sunt condiționate de idea de timp și de spațiu.

Noi intrăm în atingere cu lumea din afară pe calea simțurilor. Cum însă lumea din afară stă, toată, în spațiu și în timp, noi cunoaștem spațiul prin *văz* și prin *pipăit*, iar timpul prin *auz*, *gust* și *miros*. Prin urmare, când ne vom gândi la o casă, la un sbor de pasăre sau la o doină, imaginea lor va fi însoțită de spațiu, pentru casă și sborul pasării, și de timp, pentru doină.

Dar dacă ne-am gândi la mai multe păsări, la un cârd de cocori,

1) Eminescu: *Scrisoarea I*.

bunăoară, și am voi să știm câți sunt în șir, — ce am face? Am numără cocorii. Cum i-am numără? Am despărți unitate de unitate, adăogând la imaginea cocorului întâiu pe cocorul al 2-lea, la aceștia pe al 3-lea, la cei trei pe al 4-lea și așa mai departe. Unde s'ar face operația aceasta? În mintea noastră, condiționată de spațiu. Dar cum s'ar face? În puterea unui dar al minții noastre de a stabili rapoarte între o cantitate oarecare și o altă cantitate, luată ca termen de comparațiune, pe care o numim *unitate*. Are nevoie mintea noastră de spațiu pentru aceasta? Ca să numere doi cocori, da; ca să numere două *unități*, nu. Căci dacă în loc de a numără doi cocori, am numără două șiruri de cocori, am înțelege numai decât că noțiunea unității nu se confundă cu cocorul, deoarece, în cazul al doilea, sunt o mulțime de unități într'o unitate. Aceasta este axioma fundamentală a aritmeticei, din care înțelegem că dacă adaogăm 6 unități la 6 altele, sau 5 unități la 7, o să avem aceeaș sumă; că deci $6+6=7+5$, căci ambii sunt egali cu 12. Această operație devine un adevăr cu totul neatârnat de lumea din afară, o evidență lăuntrică. Obiectul matematicilor este prin urmare materie mintală.

Și de aci înainte, matematicile se complică în mod extraordinar, devin din ce în ce mai abstracte, intervine *serialitatea*. Se cere o adevărată perfecțiune intelectuală, pentru a înțelege *seriile*, a le distinge ca omogene și eterogene, și ca înzestrate, în direcțiuni determinate, de creștere. De aceea geniul matematic este așa de puternic și așa de rar.

Când dar toate aceste extraordinare abstracțiuni ajung să stabilească o serie de reguli, cari, deși eterne, ca ale lui Newton (pozițiunea a 2-a zice categoric că forța de atracțiune este independentă de timp), devin inteligibile pentru simplii muritori, este de cel mai mare interes a vedea cum s'a urcat graiul vorbit în așa de mare idealitate.

Dacă ne este permis să strângem lucrurile mai deaproape, în fiecare cuvânt sunt reunite două elemente fundamentale: *realismul empiric* propriu zis, adică lumea din afară, și *idealismul transcendent*, adică transpunerea acestei lumi în imagini. Știm că termenii sunt improprii, deoarece mintea noastră nu este decât o oglindă a rapoartelor de spațiu și timp între lucrurile lumii externe. Dar această oglindă are un caracter a parte de cinematică abstractă; ea reproduce, mișcă, asociază și desparte *închipuiri*, spre deosebire de oglinda reală, care nu poate reproduce decât numai odată și

numai în ordinea externă, realitatea. În toate cazurile, este o oglindă, iar nu lumea.

Radicalurile vorbirii stau în realismul empiric, cum stă o notă de muzică într'o clapă de piano. Nota sunată izolat, n'are nici o valoare; dar sunată în relațiune cu terța sau cu quinta, prinde suflet, ca vorbirea inteligentă. Se poate afirma, ca o axiomă, că cu cât o limbă e mai superioară, cu atât cuvintele sale năzuiesc să iasă din radicaluri; ele devin funcțiuni de rădăcini și se înalță tot mai mult în abstracțiune, până ajung la limba lui Platon.

Să luăm un exemplu. Cuvântul *număr*, de care ne-am servit mai sus, face parte din radicalurile ce alcătuiesc patrimoniul tuturor popoarelor indo-europene. Dacă este exact acelaș cuvânt în toate limbile sau e numai o întâmplare că sunetele se potrivesc, e o discuțiune care privește filologia comparată. Radicalul există, și asta ne interesează. Puterea migratorie a înțelesului justifică toate salturile.

Rădăcina sanscrită *nam* are înțelesul de *închinare, îndoire de mijloc, închinăciune respectuoasă*; grecescul *nemô* însemnează a *împărți, a face să se'iea un lucru și a paște* (iarbă); anglo-sacsonul *niman* și germanul vechiu *neman* însemnează ca și astăzi *a lua*; scandinavul *nema*, slavul *nimati* și rusul *snimati* însemnează *a adună, a lua, a primi*.

De aci apoi răsare latinescul *numerus*.

Între toate aceste cuvinte este o evidentă translațiune de înțeles: pentru a lua, trebuie să te pleci; animalul, pentru a ajunge cu botul la pământ, să pască, trebuie să plece capul.

Procesul conștient în dezvoltarea unui surdo-mut, pentru a indica acțiunea *luării*, este o înfășurare cu mâna ca și cum ar lua ceva de jos sau ar prinde ceva din vânt; drumețul lătrat de câini, ca să facă pe animal să priceapă că are să ia ceva de jos și să arunce în el, se apleacă la pământ, și toți câinii, fără excepție, fug, chiar când nu există nici o piatră pe drum.

Acțiunea plecării la pământ și a ridicării a trebuit să joace un mare rol în viața primilor oameni. Siliți să se hrănească cu vânatul, prin urmare să omoare animale și să se ferească de ele, au trebuit să umble prin pârloage, să se furișeze pe după tufari, să se arunce cu urechea la pământ pentru a percepe umbletul, să facă salturi, spre a vedeà peste apa ierburilor înalte. Sălbatecii aflați pe malurile râurilor din Africa centrală își comunică și astăzi noțiunea numărului lăsându-se și ridicându-se dela pământ. Hamalii din porturi, când au de făcut o sforțare ritmică, se pleacă și se ri-

dică pe frânghii; grânarii cari măsoară taliele, se pleacă și se ridică pe băniți. Omul, intrat în viciața păstorală, și-a numărat averea pe capete de vite, iar comptabilitatea și-a ținut-o pe răboj, — iar o sfortare pentru a face creștătura pe lemn.

Prin urmare nexul originar ce există între noțiunea *a lua* cu noțiunea *a se plecà* e logic, iar între noțiunea *a numără* și *a lua* e fatal. În ordine cronologică, omul a perceput mai întâiu mișcarea corpului său (*a se plecà*), apoi acțiunea (*a lua*)—apoi cuantificarea (*a numără*).

A trebuit minții omenesci mii de ani ca să ajungă aci.

Dar odată ajunsă aci, nimic nu a mai împiedecat-o de a străbate toate abstracțiunile. Pythagora a făcut din *număr* principiul tuturor ființelor; Platon, dând numerelor adevărata lor valoare, de *rapoarte*, a simbolizat în ele ideile; Kant a pus numărul printre conceptele rațiunii noastre, dându-i, ca și Platon, *esența cantității finite* și făcând din legile numărului legile înseși ale lumii.

În viciața noastră de toate zilele, studenții cunosc *numere concrete și abstracte, numere întregi și numere fracționare, numere zecimale, numere complexe, numere prime, numere comensurabile, numere omogene, numere pătrate, numere cubice, numere plane, numere solide, numere figurate, numere piramidale*, în fine un dicționar întreg vine să înlesnească exprimarea infinitelor ipostaze ale noțiunii numerale.

Dela noțiunea, pur sensorială, a închinării corpului său, omu la ajuns la cele mai admirabile plâsmuiri lăuntrice, cari, ne mai fiind condiționale de timp și de spațiu, intră în metafizică (1). Teoria lui Poincaré asupra frumusețelor matematice, puse în dependență de sensibilitate, este absolut inadmisibilă.

Dacă am ieși acum din lumea ideilor și am intră în lumea sentimentelor, am fi surprinși de a vedea cât de puțin au contribuit acestea față cu acelea, la desvoltarea cugetului omenesc.

Urmând aceeaș cale, să luăm un exemplu tot din vorbire. Care e cuvântul care exprimă la cel mai înalt grad *sentimentalitatea*? De sigur, cuvântul «amor».

(1) Nu cred că mai este nevoie să mai discutăm și asupra acestui punct.

Dacă nu se admite *condiționarea de timp și de spațiu* ca despărțire a *fizicului* de *metafizic*, atunci nu mai e cu putință nici un fel de teleologie, nici chiar idea de Dumnezeu, care e fundamentul metafizicei, nu mai e posibilă, deoarece și ea se petrece într'un cap omenesc și prin urmare devine fizică. *Idealismul transcendent* începe acolo unde încetează *idealismul empiric*, și marginea nu poate fi decât timpul și spațiul.

La popoarele indo-europene moderne, exprimarea acestui sentiment a luat două căi deosebite: neolatini, (cel puțin Italienii și Francezii) au păstrat radicalul latin *amo amare*; anglo-saxonii și slavii au adoptat radicalul *lieb* sau *liub* (germanul *lieben, liebe*, englezul *to love*, slavul-rus *liubit, iubovi*). Noi, Românii, ne-am despărțit de marele trunchiu italo-francez și ne-am lipit de cel germanoslav, primind radicalul *liub* și făcând *iubire, a iubi*.

Insemnătatea cuvântului nu este însă etimologică, ci psihologică.

Cine a învățat cât de puțină carte, și nu cunoaște isprăvile amorului în literatură? Dela Hesiod, Omer și Platon, la Ovidiu, Tibul și Propertiu; dela aceștia, la inefiniții Trubaduri ai timpurilor medioevale; dela evul-mediu la renaștere, Dante și Petrarca; dela aceia, la moderni, — valuri de lacrimi și de cerneală; suspine și stihuri; omucideri, pruncucideri și sinucideri; războaie, pârjoluri, revoluții; beatitudine, extaz și gelozie; idile, căsătorii și divorțuri, — toată gama nebuniei, a orbirii pătimășe, a speranței și a durerii, a sguduit bietul suflet omenesc!... Așa încât, par adevărate tânguirile modeste și cam vulgare ale bardului popular, care zice:

Ah amor, amor, amor,
Ce păcate că ești chior!

Dar în toată truda asta de mii de ani, valoarea noțională a cuvântului «iubire» nu a făcut un pas! Fie că ar fi *amor în sine*, sexualitate sau năzuințe către frumos, fie că ar fi *iubire părintească sau filială*, fie că ar fi *amor propriu* sau *iubire de patrie* sau de *omenire*, sau ori ce fel de altă iubire, — la temelia sa găsim aceeași noțiune, pe care a avut-o prima ființă, dela *monada* lui Leibniz, până la Julietta lui Shakespeare.

Nici o translațiune de înțeles, nici o prefacere de formă. A iubi, iubire, iubit, iubită iubitor și... s'a sfârșit.

Cu toată răscolirea sufletească pe care a produs-o amorul în oameni, unul singur a făcut din el obiectul unor învățături înalte: Platon. Dar, la filozoful grec, amorul este ridicat la înălțimea *binelui suprem* și a *frumosului absolut*, cu cari se confundă. Prin urmare e altceva decât amor.

II

Trecând acum la a doua parte a chestiunii, să nu pierdem din vedere raportul dintre Estetica literară și metafizica vorbelor.

Nimic mai puțin dovedit, după părerea noastră, decât afirmațiunea unor estetici, că *sensibilizarea imaginilor dă poezia*.

Poezia este, ca matematica, materie mintală și este de pură origine abstractă. Emotivitatea noastră, oricât de puternică ar fi, nu devine poezie, adică operă de artă, decât dacă intervine puterea creatoare, care, fie că s'ar chema *fantazie combinativă*, fie că s'ar chema *inventiune*, este o operație mintală de aceeași natură ca și *comparațiunea* în matematici. Istoricii lui Newton presupun că el găsisese un sistem al său de calcule, pe care nu-l destănuise nimănui, ca să ajungă la *Principiile matematice*. De sigur, fiecare mare poet are un fel al său de a simți și a înțelege lumea, și mai cu seamă un fel al său de a statornici relațiuni în răstrângerea sa lăuntrică, pe care nu și-l însușește dela nimeni, nici dela oamenii ceilalți, nici dela lucrurile din afară.

Asupra acestui singur punct se diferențiază marii poeți, de poeții obicinuiți, *poeții abstractivi* de *poeții sensoriali*.

Este evident că forma în care se exprimă gândirea este ea însăși o parte însemnată a frumuseții gândirii; dar poeții sensoriali rămân în formă, ca într'o gratie deasă, prin care sufletul lor nu străbate, ci se mlădie, ca edera, și ie contururile balconului sau porții de care atârână; pe când poeții abstractivi străbat cu sufletul dincolo de formă,— trec prin gratii și luminează bolta castelului, în care scânteie painjinișul de ani și ani.

Pentru a înțelege mai bine rostul problemei noastre, să luăm câteva exemple,—să le luăm în limbi deosebite, pe cari însă să le pricepem bine, în toată finețea lor. Lessing în *Dramaturgie*, găsește pe Destouches superior lui Molière, probabil dintr'o incompletă cunoștință a limbii franceze. Căci nu este tot una a vorbi și a ceti o limbă străină, în partea ei materială, cu a simți în această limbă, a sburâ pe atmosfera ei intimă, unde se cunosc toate vânturile și toate coturile.

Vom lua prin urmare *limba italiană*, *limba franceză* și *limba română*, ca unele ce au mai multă afinitate între ele și pot fi mai ușor înțelese.

LEOPARDI

XIV. ALLA LUNA.

O graziosa luna, io mi rammento
Che, or volge l'anno, sovra questo colle
Io venia pien d'angoscia a rimirarti:
E tu pendevi allor su quella selva
Siccome or fai, che tutta la rischiari.
Ma nebuloso e tremulo dal pianto
Che mi sorgea sul ciglio, alle mie luci
Il tuo volto apparìa, chè travagliosa
Era mia vita: ed è, nè cangia stile,
O mia diletta luna. E pur mi giova
La ricordanza e il noverar l'etate
Del mio dolore. Oh, come grato occorre
Nel tempo giovanil, quando ancor lungo
La speme e breve ha la memoria il corso,
Il rimembrar delle passate cose
Ancor che triste e che l'affanno duri!

Iată acum traducerea franceză (F. A. Aulard):

O gracieuse lune, je me souviens qu'il y a un an, je venais sur cette colline te regarder, plein d'angoisse: et tu te suspendais alors, comme tu fais maintenant, sur cette colline, que tu éclaires tout entière. Mais, nuageux et tremblant des larmes qui baignaient mes cils, apparaissait ton visage à mes yeux: car douloureuse était ma vie, et elle l'est encore et n'a pas changé, ô ma lune chérie. Et cependant j'aime à me souvenir et à calculer l'âge de ma douleur. Oh! comme il est doux, au temps de la jeunesse, quand la carrière de l'espérance est encore longue et celle de la mémoire encore courte, de se rappeler les choses passées, même tristes et même si le chagrin dure encore!

Iată și traducerea românească:

O fermecătoare lună, eu îmi aduc aminte
 Că acum un an veniam pe vârful acestui deal,
 Plin de neliniște, să te privesc îndelung:
 Iar tu atârnai atunci deasupra pădurii,
 Precum atârni și-acuma, de-o luminezi toată.
 Dar chipul tău limpede apărea ochilor mei
 Innorat și tremurător de plânsul
 Ce-mi izvoră sub gene, — că trudită
 Eră vieța mea! și e încă și acuma, nu se schimbă
 Dulcea mea lună. Și cu toate astea, îmi place
 Să-mi aduc aminte, și să socotesc vârsta
 Durerii mele. O, cât este de plăcut,
 In vremea tinereței, cât e încă lung
 Drumul speranței și scurt al memoriei,
 A-ți aminti despre trecutele lucruri,
 Cu toate că sunt triste și că durerea e vie.

Acum, recetească oricine textul italian, și va vedeă ce incomparabilă frumusețe ascund cuvintele lui, câtă sfârșitoare durere se poate pune în 16 versuri. Simplitatea sfioasă cu care înlătură orice comparație, este de un efect literar enorm: o graziosa luna, io mi rammento, che, or volge l'anno, sovra questo colle, *io venia pien d'angoscia a rimirarti*. Se simte turburarea sufletească cea mai mare.

Textul francez este absolut nul. *Rimirarti* însemnează *a privi îndelung, a contempla*. Dante zice, la începutul *Divinei Comedii*, despre pădurea groaznică în care se rătăcesc:

Così l'animo mio, che ancor fuggiva,
 Sì volse indietro *a rimirar* lo passo
 Che non lasciò giammai persona viva.

Și textul francez și cel român nu dau valoarea adevărată a cuvântului *rischiari*. Înțelesul poetic al franzei *e tu pendevi allor su quella selva siccome or foi che tutta la rischiari* este următorul: iar tu atârnai atunci în înaltul văzduhului și te legănai deasupra pădurii, precum atârni și te legeni și acuma, inundându-o toată de lumină.

Cuvintele lui Leopardi par desfăcute de plumbul materiei zăcașe.

Să luăm altă poezie:

XIII. LA SERA DEL DI DI FESTA.

Dolce e chiara e la notte e senza vento,
 E queta sovra i tetti e in mezzo agli orti
 Posa la luna, e di lontan rivela
 Serena ogni montagna. O donna mia,
 Già tace ogni sentiero, e pei balconi
 Rara traluce la notturna lampa:
 Tu dormi, che t'accolse agevol sonno
 Nelle tue chete stanze; e non ti morde
 Cura nessuna; egià non sai nè pensi
 Quanta piaga (1) m'apristi in mezzo al petto.
 Tu dormi; io questo ciel, che si benigno
 Appare in vista, a salutar m'affaccio,
 E l'antica natura onnipossente
 Che mi fece all'affanno. A te la speme
 Nego, mi disse, anche la speme; e d'altro
 Non brillin gli occhi tuoi, se non di pianto.
 Questo dì fu solenne: or da trastulli
 Prendi riposo; e forse ti rimembra
 In sogno, a quanti oggi piacesti, e quanti
 Piacquero a te: non io, non già ch'io spero,
 Al pensier ti ricorro. Intanto io chieggo
 Quanto a viver mi resti, e qui per terra
 Mi getto, e grido, e fremo. O giorni orrendi
 In così verde etade! Ahi, per la via
 Odo non lunge il solitario canto
 Dell'artigian che riede a tarda notte,
 Dopo i sollazzi, al suo povero ostello;
 E fieramente mi si stringe il core,
 A pensar come tutto al mondo passa
 E quasi orma non lascia. Ecco è fuggito
 Il dì festivo, ad al festivo il giorno
 Volgar succede, e se ne porta il tempo
 Ogni umano accidente. Or dov'è il suono
 Di que'popoli antichi? or dov'è il grido

(1) In edițiunea *Stiavelli* (1888 Roma) se găsește cuvântul *gioia*; in edițiunile *Ranieri* (1880 Firenze) și *Capellina* (1853 Torino) cuvântul *piaga*.

De'nostri avi famosi, e il grande impero
 Di quella Roma, e l'armi, e il fragorio
 Che n'andò per la terra e l'ocèano?
 Tutto è pace e silenzio, e tutto posa
 Il mondo, epiù di lor non si ragiona.
 Nella mia prima età, quando s'aspetta
 Bramosamente il dì festivo, or poscia
 Ch'egli era spento, io doloroso, i veglia,
 Premea le piume ; ed alla tarda notte
 Un canto che s'udia per li sentieri
 Lontanando morire a poco a poco,
 Già similmente mi stringeva il core.

Iată traducerea franceză :

Douce et claire est la nuit, et sans vent, et tranquille sur les toîts et au milieu des jardins se pose la lune, et elle éclaire au loin toutes les montagnes de sa lueur sereine. O ma dame, déjà se tait chaque sentier, et aux balcons brillent de rares lampes nocturnes. Tu dors: un songe léger t'a saisie dans ta chambre paisible et aucun souci ne te mord; et tu ne sais plus ni ne penses quelle blessure tu m'as ouverte au milieu du cœur. Tu dors: moi, je me présente pour saluer ce ciel, dont la vue paraît si clémente, et l'antique nature toute puissante qui me fit pour la douleur. Je te refuse l'espérance, me dit-elle, même l'espérance, et tes yeux ne brilleront que de larmes. C'était fête aujourd'hui: tu te reposes des amusements et peut-être te souviens-tu en rêve de tous ceux à qui tu as plu aujourd'hui et de tous ceux qui t'ont plu: moi, je ne l'espère pas, non, je ne reviens pas à ta pensée. Cependant je demande combien il me reste à vivre et je me jette sur la terre, et je cris, et je frémis. O jours horribles en un âge aussi vert! Hélas, non loin, dans la rue, j'entends le chant solitaire de l'artisan qui revient sur le tard, après les récréations, à son pauvre logis, et cruellement mon cœur se serre en songeant comme tout passe au monde, passe sans laisser presque de trace. Voilà que s'est enfui le jour de fête, et au jour de fête le jour vulgaire succède, et le temps emporte tout évènement humain. Où est maintenant le bruit de ces peuples antiques? Où est le cri de nos ancêtres fameux, et le grand empire de cette Rome, avec ces armes et ce fracas qui remplit la terre et l'ocèan? Tout est paix et silence et tout repose au monde et on ne parle plus d'eux. A mon premier âge, à l'âge où on attend avec impatience le jour de fête, quand ce jour était passé, dans ma veille douloureuse, je pressais mon lit,

et bien tard dans la nuit, un chant, qu'on entendait par les sentiers mourir peu à peu en s'éloignant, me serrait déjà le cœur de la même façon (1).

Iată și traducerea românească:

Dulce și limpede e noaptea și fără vânt
 Și liniștită se odihnește luna peste acoperișuri
 Și prin grădini, și de departe arată ochiului
 Munții senini. O, draga mea,
 Tăcerea a cuprins drumurile, și prin balcoane
 Rar se ivește lumina lămpii de noapte:(2)
 Tu dormi; eu ies să mă 'nchin înaintea acestui cer
 Ce apare atât de blând, și înaintea atotputernicei naturi
 Ce m'a deprins cu durerea. Ție îți neg speranța,
 Imi zise—chiar speranța! și să nu strălucească
 Ochii tăi de nimic alta decât de plâns.
 Această zi fu mare: acum odihnește-te
 Pe umbra petrecerilor; poate-ți vei aminti,
 În vis, la câți azi ai plăcut, și câți
 Ți-au plăcut ție; eu nu, nu sper
 Să apar în minte-ți. Mă întreb numai
 Cât am încă de trăit, și cad la pământ,
 Și strig, și mă cutremur. O groaznice zile
 În așa de tânără vârstă! Vai, și nu departe,
 În cale, aud cântecul singuratec
 Al muncitorului, ce se întoarce noaptea, târziu,
 După petreceri, la sârmana-i locuință;

(1) Traducerea aceasta, de acelaș domn Aulard, profesor la facultatea de litere din Poitiers, este bizară. S'ar zice că traducătorul nu știe bine italienește, când traduce *l'antica natura onnipossente che mi fece all'affanno* cu «l'antique nature toute puissante qui me fit pour la douleur», pe când în realitate trebuia să zică *à la douleur*, adică *m'a deprins cu durerea*, iar nu *m'a făcut pentru durere*. Tot asemeni *questo di fu solenne* însemnează *ce jour fut mémorable*, iar nu *c'était fête aujourd'hui*; de asemeni *non io, non già ch'io spero, al pensiero ti ricorro* nu însemnează *moi je ne l'espère pas, non, je ne reviens pas à ta pensée*, ci *je n'ai pas l'espoir que ce soit moi qui te revienne à la pensée*; și iarăș *e qui per terra mi getto* nu însemnează *et je me jette sur la terre*, ci *je me jette par terre*, etc. etc. Cu toate astea, d-l Aulard este un cunoscător serios al lui Leopardi, deși la 1880 nu se publicase cele 7 volume *del Zibaldone*, tipărite, în parte, sub îngrijirea lui Carducci.

(2) Exact: *și pe la ferestre rar se mai vede câte o slabă lumină*; adică *e târziu*. *Tralucere* însemnează *a lumină adumbrită*.

Și crud mi se strânge inima
 Gândindu-mă că totul în lume trece
 Și aproape nu lasă urmă. Iată, s'a dus
 Ziua de sărbătoare, și sărbătorii urmează
 Ziua obicinuită, și timpul iea cu sine
 Orice întâmplare omenească. Unde mai e acum răsunetul
 Anticelor popoare? unde e strigătul
 Străluciților noștri străbuni? și marele imperiu
 Al măreței Rome, și armele, și sgomotul
 Ce umplu lumea și oceanul?
 Totul e pace și tăcere, și totul odihnește
 În lume, și mai mult de dânșii nu se vorbește.
 În copilăria mea, când se așteptă
 Cu nerăbdare ziua de sărbătoare, ori mai pe urmă
 După ce trecuse, eu, îndurerat, veghind,
 Plângeam în perne; și dacă noaptea, târziu,
 Se auzia un cântec pe drumuri
 Îndepărtându-se și murind încetul cu încetul,
 Ca și acum mi se strângea inima.

Este, în adevăr, o jale ce cuprinde toate sufletele. Puterea străbătătoare a acestei poezii nu stă în sensibilizarea imaginilor, căci s'ar putea zice că nici nu are imagini, în înțeles poetic; ea stă într'o exasperare sufletească a lui Leopardi, de pură origine intelectuală, și mai cu seamă într'o infinită superioritate de elocuțiune pe care o dă deprinderea zilnică cu abstracțiunile.

Când Leopardi vorbește lunii, în incomparabila poezie *Canto noturno di un pastore errante nell' Asia*, astfel:

Intatta luna, tale
 E lo stato mortale.
 Ma tu mortal non sei,
 E forse del mio dir poco ti cale
     Pur tu, solinga, eterna peregrina,
 Che si pensosa sei, tu forse intendi,
 Questo viver terreno,
 Il patir nostro, il sospirar, che sia;
 Che sia questo morir, questo supremo
 Scolorar del sembiante,
 E perir dalla terra, e venir meno
 Ad ogni usata, amante compagnia.

E tu certo comprendi
 Il perche della cose, e vedi il frutto
 Del mattin, della sera,
 Del tacito, infinito andar del tempo.

când astfel vorbește lunii, Leopardi, noi înțelegem deodată că nu vorbește un poet, de mizeriile sale personale, ci un judecător se scoală dintre oameni, și, luând de martor pe acea *solinga, eterna peregrina*, chiamă la răspundere natura, care ne-a născut pentru a suferi și a muri, și fiindcă natura nu răspunde, el nu mai are nici o putere, se plânge lunii, ca unei surori:

Și totuș, tu, singurateco, pururi călătoreo,
 Ce atât de gânditoare ești, tu poate înțelegi
 Ce este vieța asta pământescă,
 Ce este a suferi și a suspină;
 Ce e acest a muri, această din urmă
 Ofilire a chipului. . .
 Și tu de sigur pricepi
 Izvodul dintăiu al lumii, și vezi roada
 Ce o dă dimineața, și seara,
 Și tăcuta, năfârșita curgere a vremii.

*

Rudă de aproape cu acest mare poet, este Eminescu nostru. Nici unul nici altul nu au sisteme filozofice, dar și unul și altul se hrănesc dela acelaș izvor: *nefericirea*. La Leopardi ea se chiamă *l'infelicità*; la Eminescu s'ar putea chema *nemângâierea*. Amândoi trec dincolo de Schopenhauer, cel dintăiu pentru că la 1819, când a scris *la sera del di festa*, — materialmente nu putea cunoaște teoria *lumii considerată ca voință și ca reprezentațiune*; cel de-al doilea pentru că poezia sa are o structură organică atât de personală, încât ea nu poate fi, cu nici un preț, reflexul unei alte personalități și cu atât mai puțin al unui sistem rece de filozofie. Amândoi trec dincolo de Kant și de Platon, pentru a ajunge până la Căkyamuni, și dincolo de acesta, pentru a atinge vastele depărțări ale sufletului omenesc. Nu spune oare Leopardi, că niciodată nu s'a simțit mai aproape de lacrimi, decât atunci când s'a simțit aproape de a iubi? Și câți oameni nu pot zice acelaș lucru! . . .

Scopul nostru nu este însă de a face un paralelism între pesimismul lui Leopardi și al lui Eminescu, ci de a vedea la amândoi înrăurirea metafizicei asupra elocuțiunii poetice.

Prima asemănare izbitoare este farmecul pe care-l are, pentru amândoi, luna, și accentele patetice ce găesc, și unul și altul, când vorbesc cu dânsa (1).

Oricare ar fi cosmogonia fiecăruia din noi, luna nu lasă pe nimeni nepăsător: la unii mirare, la alții teamă și nedomirire, la alții, iar, nevoie de destăinuire,—luna devine prietena tuturor. Ca tot ce e depărtat și necunoscut, ca tot *ce pare* a împărtăși soarta noastră pământească,— ea ne atrage și ne inspiră, ca o muză universală; și s'ar putea zice că nu e om, care, în gând sau cu glas mare, în proză sau versuri, să nu se fi adresat ei cu vreo plângere. Pentru poeți, este *o piatră de încercare*, în acest înțeles că, pe cei mediocri îi cufundă, iar pe cei de talent îi ridică până la dânsa.

Dar mai cu seamă interesant este a vedea întinderea înțelesurilor ce găesc în lexicul lor poeții abstractivi—spre deosebire de cei sensoriali—când se adresează lunii:

Căci perdelele'ntr'o parte când le dai, și în odaie
Luna varsă peste toate voluptuoasa ei văpaie,
Ea din noaptea amintirii o vecie'ntreagă scoate...

Lună tu, stăpâna mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață, suferințele întuneci;
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară
Și câți codrii-ascund în umbră strălucire de izvoară!

Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!
Câte țărături înflorite, ce palate și cetăți
Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți!

Iată lacul. Luna plină
Poleindu-l, îl străbate,
El, aprins de-a ei lumină,
Simte-a lui singurătate.

Înălțimele albastre
Pleacă zarea lor pe dealuri,
Arătând privirii noastre
Stele'n ceruri, stele'n valuri.

(1) Ceeace legitimează titlu *Lumină de lună*, adoptat de d-l I. Scurtu, pentru editura poeziilor complete ale lui Eminescu.

E-un miros de tei în crânguri,
 Dulce-i umbra de răchiți,
 Și suntem atât de singuri
 Și atât de fericiți !

Numai luna printre ceață
 Varsă apelor văpaie,
 Și te află strânsă'n brațe,
 Dulce dragoste bălaie

Dacă dela Scrisoarea I trecem la Scrisoarea IV, și dela aceasta la atâtea alte poezii, o să găsim luna cântată, fie în nota lui Leopardi, cu smerenia cea mai adâncă, fie în nota sa personală, cu voluptatea muzicală a celor mai largi înțeleșuri: *când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate*, sau *dulce dragoste bălaie*, sau *mii pustiuiri scânteiază sub lumina ta fecioară și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară*. În cele trei cuvinte: *dulce dragoste bălaie* este mai întâiu un portret: o femeie înamorată, cu părul căzând în bucle blonde, pe o haină străvezie, o vedenie din *Primăvara* lui Botticelli; este apoi un roman; este în fine o dramă:

Și în farmecul vieți-mi
 Nu știam că-i tot aceea
 De te razimi de o umbră
 Sau de crezi ce-a zis femeia.

Din deprinderea minții cu cercetarea abstracțiunilor, răsare, atunci când ea trece în concret, o lume de imagini poetice de cea mai mare frumusețe, ușoară și elegantă:

Teiul vechiu un ram întins-a
 Ea să poată să-l îndoaie,
 Ramul tânăr vânt să-și dea
 Și de brațe'n sus s'o iee,
 Iară florile să ploaie
 Peste dânsa.

Se întrebă trist izvorul:
 «Unde mi-i crăiasa oare?
 «Părul moale despletindu-și
 «Fața'n apa mea privindu-și
 «Să m'atingă visătoare
 «Cu piciorul?»

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
GALATI

Deodată vedem cu toții cum se înfiripează scena încântătoare a teiului ce-și pleacă ramul până la *dânsa*; cum ramul își dă vânt și o ia în sus de brațe, pe când florile plouă peste umerii ei. Ce suggestive expresii! câtă sfială în eleganța plastică a femeii, sburată în vânt de teiu, sau a izvorului care își aduce aminte când îl atingeă, *visătoare*, cu piciorul!...

Acesta este darul tuturor marilor poeți,—însă darul acesta, cercetat mai de aproape, izvorăște din puterea sufletească a ponderațiunii lucrurilor nemateriale. Toate cuvintele din strofa întâi chiamă imagini concrete: un teiu, un ram, o fată tânără și florile teiului. Ceea ce însă alcătuește poezia din cuvinte, este puterea lăuntrică a relativității lor, adică un lucru nu numai abstract, dar transcendental.

Doi poeți, plini de o putere nouă de evocațiune, spun undevă (2):

Painjeniș de raze e'tins din stea în stea
 Și ca o plasă largă cuprinde universul,
 În care sfera noastră, pe osia ei grea,
 Ca un painjen negru își cumpănește mersul.
 Nu mișcă nicăirea și nu se farm'o rază
 Pe'tinderea acestei rețele diafane,
 Ca în aceeaș vreme mii de meridiane
 Să nu prindă de veste.
 Și crezi că nu vibrează
 Și'n noi undele-aceste
 De'nștiințări secrete
 Și că în fiecare din noi nu dormitează
 Aceleași legi ce mișcă enormele planete?
 Nu te înțeleg, o Hunar. (zice Runa).
 Nu vorbele aruncă luciri de pietre scumpe,
 Ci-i dragostea din ele ce le aprinde focul.
 Văzut-ai licuriciul, perechia când și-o chiamă,
 Cum scânteie în aer, ca să-i arate locul?
 (zice Hunar).

Firește. Nu vorbele aruncă luciri de pietre scumpe, ci puterea lăuntrică a relativității lor. *O femeie visătoare* este o banalitate. Dar

Unde mi-i crăiasa oare
 Să m'atingă visătoare
 Cu piciorul?

(1) D-nii Iosif și Anghel: *Legenda Funigeilor*.

hg h. hh7

este o revelațiune, în care cuvântul *visătoare* și-a mutat înțelesul în altă lume.

*

Acelaș farmec pătrunzător îl găsim în unele bucăți ale lui Odo-bescu. Lăsând la o parte suggestiva descriere a Bărăganului, și mergând mai adânc în *Psevdo-Chinegheticos*, întâlnim povestea Bisoceanului, atât de caldă, atât de plină de înțelesuri, încât nu ne putem împiedeca de a reproduce o parte dintr'însa.

«A doua zi, desdedimineată, fecioru de împărat, mai mult vesel decât duios, își luă ziua bună dela Doamna, maică-sa, care se siliă, sărmana, pe cât putea, ca să-și stăpânească plânsul și obida ce o înecau. Eră vesel voinicelul, fiindcă în curțile palatului îl așteptau ca să-l însoțească în cale o sumă de:

boieri mari ai oștilor,
puterea domniilor
și groaza dușmanilor,
toți călări și înarmați
cu săgeți, cu buzdugane
și la brăe cu arcane,
gata-a merge după soare
să înceapă vânătoare
după urși și căprioare,
după păsări gălbioare,
ce sunt bune de mâncare
și plăcute la cântare.

«Apucară în spre miazănoapte și trecând pe scărișoară, unde-i lesne cui scoboară, luară apa Buzăului în sus tot cântând și veselind. Răsunau dealurile și văile și apele râului pe unde trecea mândra ceată de voinici. Dar când sosiră la înfucitura Bâscei, acolo unde se așterne o poieniță verde umbrită de plopi, de stejari și de fagi, feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc și în gura mare strigă așa către soldații săi: — «Măi frați! vedeți colo drept în sus «muceha înaltă și pleșuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot «în fuga calului, cine poate, ție-se după mine!» — Și dând pinteni sprintenului său fugar, ca un fulger se repezi prin valea îngustă a pârâului. Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele clocoțiau, pulberea în sus se înălță, cu norii s'amestecă, și apoi în jos

iar cădeă, vâlceaua înegură și pe voinic mi-l ascundeă cu totul din vederile boierilor cari rămăsese departe, departe în urma lui.

«Trecu el ca în sbor, cu fugarul spumegat, prin valea Rozilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghi; sări ca un smeu deasupra Curselor de piatră; își zări ca prin vis chipul oglindit în apele cătrănite ale Ghenupei Dracului, și printre brazi, printre molifți, priatre afini și ienuperi, sui mlaca Cernatului până în vârful muntelui. Sbură calul nebun cu coama și cu nara în vânt; iar călărețul, cu mințile răpitate de mulțumire, sorbind cu desfătare în piept mirosul răcoros al brazilor și al florilor, dor că se simțiă dus ca vântul și ca gândul peste stânci, peste verdeață, peste gol și iarbă creață.

«Când fu la amiazul mare, fugarul stătù locului și feciorul de împărat se trezi singur singurel chiar deasupra Penteleului. Jur împrejur, cât cuprindea ochiul, zări numai creste de munți, cari mai mari, cari mai mărunți. Dar mai presus de toți se ridică creștetul gol, de pe care el priviă și vedeă, jos pământul cu verdețile, cufundându-se în toate părțile, iar sus cerul limpede și senin, scăldat numai în raze de lumină. Soarele dogoriă drept d'asupra și în arșița amiazului, pare că contenise orice adiere; nici o suflare nu se simțiă, nici un sunet, nici o mișcare.

«Sta mărmurit voinicul; — nici că mai pomenise el așa tăcere, așa pustiu, așa mândrețe! — când deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivi o pasăre măreață, un vultur negru cu aripele falnic întinse. De grab puse voinicul mâna pe arc, îl încordă și gata eră să repeadă segeata, când pe sus auzi vulturul cronconind în limba sa cea păsărească :

«Impărate luminate,
nu-mi luă zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra zamfirului,
limpezimea cerului!»

«Feciorul de împărat destrună arcul, minunat de așa cuvinte; iar pasărea, drept mulțumită că o iertase cu vieață, lasă să-i pice din cioc pe oblâncul șelei voinicelului o piatră de zamfir mare și frumoasă, limpede și albastră întocmai ca seninul cerului.

«Din ceasul când căpătă această nestemată și o puse în sân, nu mai rămase pasăre pe cer care să nu fie robită la voința lui. Pentru dânsul, toate sburătoarele, mândri păunași, sălbăticoși cocori, buf-

nițe cobitoare, șoimi dârji, găinușe moțate, dumbrăvence cu aripi verzi, pupăze cu creste bălțate, grauri pestriți, sitari, dropii și ienurici, toate picau ca fermecate, când ieșia el la vânătoare; iar de se preumblă numai prin codri și prin livezi mierlele și privighietorile, pitulicele și sticleții, presurele și sfranciocii, petroșeii și sfredelușii, botgroșii și scatii, Țoii, țintezorii și pițigoii, toți îl întâmpinau peste tot locul cu dulcile lor cântări; cucul îi vestia la tot ceasul mulți ani cu noroc, și prigorii cu pene albastre îl însoțiau pretutindeni, chiuind și sburând vesel d'asupra capului său.»

Proza aceasta singuratică, atât de sclipitoare, atât de ritmică, încât se preface dela sine în vers, și-a găsit, la unii scriitori tineri, menirea ei adevărată: de a crea romanul și novela descriptivă.

Cu d-l Mehedinți în novela *Buruiană*, cu d-l Sadoveanu în *Iezerul*, cu d-l Sandu-Aldea în *Murgul*, cu noul scriitor macedonean Beza în schițele sale din munții Macedoniei, cu Dragoslav în *Boierul Vântu*, limba românească se ridică la structura nepieritoare a unui început de clasicitate, la care o pregăteau scriitorii generației precedente, d-nii Gane, Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, Brătescu-Voinești, înaintea cărora, Odobescu, venind de sus, Creangă, venind de jos, și-au dat mână de prieteni.

*

Dacă, acum, vom trece dela Eminescu, la alți poeți ai noștri, moderni și cunoscuți, mai toți oameni de talent, și unii chiar de mare talent, ca D-l Coșbuc, — vom vedea deosebirea ce este între un poet abstractiv și un poet sensorial.

Cea dintâi poezie din *Balade* și *Idile* vorbește de farmecul unei nopți de vară, în care, firește, răsare și luna:

Iat'o! Plină, despre munte
Iese luna din brădet
Și se 'nalță-încet-încet,
Gânditoare, ca o frunte
De poet.

Ca un glas domol de clopot
Sună codrii mari de brad;
Ritmic valurile cad,
Cum se sbate'n dulce ropot
Apa 'n vad.

Dintr'un timp și vântul tace ;
 Satul doarme ca'n mormânt,
 Totu-i plin de Duhul sfânt :
 Liniște'n văzduh și pace
 Pe pământ.

Evident, acesta este un poet. Comparațiile sunt bune, versul are euristică personală, imaginile sunt plastice. Dar o strâmtorare în spațiu, par'că provocată de îngustimea orizontului, împiedică orice avânt. Cetitorul nu se găsește în starea de sclipire sufletească scumpă lui Platon, care ajută *generarea în frumos*, în acea beatitudine a intelectului, în care idealul devine tangibil. *Luna ce se înalță, gânditoare ca o frunte de poet* este o expresie plastică și frumoasă, dar e moartă. Când Eminescu zice :

Iată lacul. Luna plină
 Poleindu-l, îl străbate ;
 El, aprins de-a ei lumină,
 Simte-a lui singurătate

se umple gândul de feerie, inima de neliniște, s'a întâmplat ceva. . . Luna *l-a străbătut*. . . iar el, *aprins* de-a ei lumină, *simte-a lui singurătate*.

Poate din nimic nu se înțelege mai ușor, decât din această strofă, deosebirea dintre *abstract* și *sensoriu* în poezie.

Și tot acelaș lucru se poate zice de *Nunta Zamfirei* :

Din fundul lumii, mai din sus,
 Și din Zoriș și din Apus,
 Din cât loc poți, gândind, să bați
 Venit-au roiuri de Impărați
 Cu stemă'n frunte și 'mbrăcați
 Cum astăzi nu's.

Sosit eră bătrânul Gruiu
 Cu Sanda și Rusanda lui
 Și Ținteș cel cu trainic rost
 Cu Liașului sosit a fost,
 Și Bardeș, cel cu adăpost
 Prin munți sălhui.

E un alaiu de cuvinte încântător; e mai mult: o pânză pe care se mișcă atâta lume. Și pe urmă? Pe urmă nimic. Ca un spectator care iese dela o expoziție da tablouri, unde a văzut tot felul de priveliști țărănești, haine strălucitoare, soldați, animale, flori,—Téniers și Breughel—dar nici o pictură cu adevărat mișcătoare, cetitorul închide cartea și nu se mai gândește la Sanda și Rusanda lui.

Dar acelaș om, cu atât de vii colori și, din nenorocire, cu atât de puțină emotivitate, are o singură poezie, la sfârșitul volumului *Fire de tort*, care răscumpără pe toate celelalte și dovedește ce-ar putea să facă D-l Coșbuc, dacă maturitatea vieții l-ar pune pe calea simfiriilor celor mari. Ea se numește *Ideal*. Deși în mare parte și aici tot pictură e, cu toate astea o ființă vie străbate totul cu suflul durerii omenești celei adevărate :

Iar sfânta Vineri o priviă
 Cu milă. — «Uite, zise ea,
 Un veac de om tu așteptând
 Robită-ai fost de-un singur gând
 — De-ai fi știut tu, draga mea,
 Acestea mai curând !

El și-a uitat de ochii tăi !
 De mult s'a'ntors pe alte căi,
 Căci lui menire i s'a dat
 — S'a 'ntors de mult și s'a 'nsurat ;
 Flăcării lui au alți flăcăi :
 E Negură-Impărat.»

A fost un gemet întreit
 Din totul inimii pornit
 Și-apoi o liniște de veci.
 «Din lumea asta într'alta treci
 Și nici nu știi, tu, om trudit,
 Ce-i lumea 'n care pleci !»

Și sfânta Vineri s'a plecat
 Spre moartă-apoi, i-a sărutat
 Inchișii ochii — «Te depărtezi
 Cu dragul gând că ai să-l vezi!
 Oh, omule, ești înșelat
 În toate câte crezi!»

Pe o treaptă mai jos stă d-l Goga.

Odată pentru totdeauna: nu am nimic personal cu nimeni. Sunt chiar mulțumit că pot constata o îndreptare fericită la acest om de talent, de când a ieșit din pâcla poporanistă și a văzut că pământul e rotund și are pe el catedrale.

Experiența vieții și propria d-sale intuițiune artistică îi vor dovedi că nu poate să trăească mai departe într'o anumită lume, unde adevărurile și frumosul, uritul și platitudinea plutesc într'o lumină crepusculară, în care nu se știe cu siguranță unde sfârșește frumosul și de unde începe uritul.

Sensorialitatea d-lui Goga atinge, în trecut, culmile ridiculului, printr'un amestec de naivitate și de plasticitate excentrică:

De-o să mor la primăvară
Să mă plângeți tu și mama,
Amândouă să mă plângeți
Și să vă cerniți năframa.

Foarte bine. Apoi :

Nimeni altul nu mai plângă
Răposata voastră fată,
Și vă rog cu îngroparea
Nu vă faceți cheltueală . . .

Știu că va 'ntristă tot satul
Lucrul *ăst'*, că tare-i *jelnic*;
I-or cădea și popii Naie
Lacrămi multe 'n moliftelnic.

Voi să-i dați lui popa Naie
Liturghii o lună 'ntreagă,
Că'i sărac și popa Naie
Și *n'arè bucate, dragă*

Acest «și n'arè bucate dragă» ar putea să fie dedicat d-lui Dr. Cantacuzino, a cărui nobilă preocupare de tot ce «n'are bucate» îl face—pe d-sa, om serios și învățat—să figureze pe coperta unei reviste ce apare la un popor nomad, de origine tartară, răspândit în Turkestan și pe ambele maluri ale Uralului, la Kirghizi.

Tot d-l Goga mai cântă, de astădată codrului:

Stăpâne codru, *crai bătrân*
 Mai *ții-le* tu minte oare? . . .
 — La umbra unui fir de nalbă
 Plângea o floare de cicoare,
 Și-un firicel de izmă creață
Se sărută atunci cu Oltul . . .
Atunci m'am dus în lume eu,
Feciorul lui Iosif preotul!

Și mai departe :

Bătrâne crai, când mi-am luat
 De frunza ta *bunul rămas*
 Eră și tata . . . *Știi-l tu?* . . .
 Și mama sta sfârșită 'n glas . . .
 Și hâtrul dascălu' Ilie
 Cel înțelept, glumeț și șchiop
 La vatră răzimat spunea
 O pilduire din Isop . . .

Cer iertare d-lui Goga. Șimțiri atât de sfinte și de intime nu pot fi luate în răs. Dar atunci ele n'ar trebui publicate, și în toate cazurile nu într'o formă atât de comică și de bizară, care rănește un sentiment pudic de estetică immanentă a fiecărui om.

Acelaș autor scrie strofe admirabile, pline de întindere și înțeleșuri. (În codru):

Curat e duhul lumii tale,
 Căci Dumnezeu cel sfânt și mare,
 Sub bolta ta înrouată
 Iși ține mândra sărbătoare.
 Tu-l prăznuești cu glas de clopot
 Și cu răsunset de chimvale
 Pe cel ce atâtea înțeleșuri
 Gătita strălucirii tale.

*

Pe treapta cea mai de jos stau prozatorii poporaniști. Lipsiți de nerv și de gust; fără naivitatea poporului; fără finețea oamenilor culti,— ei desfășură kilometri de platitudine, cu o atât de stărui-toare inconștiență, încât și cei mai haini cetitori sunt dezarmați.

Dela aceștia nu se pot cere preocupări de artă. Ei sunt doctrinari. Doctrinarii sunt sectari și toți sectarii sunt discursivi, prin urmare pierduți în lumea inferioară a demonstrațiunii.

Nenorocirea este că găsesc naivi cari să-i urmeze. Așa, de câtva timp, un domn, I. Agârbiceanu, care se zice că e preot, umple lumea cu proza nuvelilor sale, poporaniste și amoroase.

Omul nu ar fi lipsit de talent, fiindcă, din cele 27 bucăți ce cuprinde volumul său, *In Intuneric*, cea din urmă, *Adieri*, e bună. Dar pentru a ajunge aci, trebuie să înghiți pe celelalte 26. Dumnezeu, ce plăsmuiri imposibile! ce fond sufletesc neadevărat și, mai presus de toate, ce limbă!...

Frații noștri de peste munți, cari au așa de mari calități, au și multe bube: au deosebirea în biserică; au lipsa de averi la elementul conducător; au un început de socialism, scandalos, revoltător și nelogic, căci un popor sărac, care nu și-a asigurat existența sa națională, n'are pe ce temei să facă socialism; dar mai presus de toate au limba.

Nici nu-și închipuiesc ce mare neajuns este, pentru noi toți, limba pe care o vorbesc!

Când un Român cu oarecare cultură își aduce aminte de rolul pe care l-a jucat *limba* în regenerarea noastră națională; cum ea a fost preocuparea de căpetenie a unor bărbați ca Samoil Micul, Șincai și Petru Maior; cum, în fond, punctul de vedere istoric și filologic al școalei dela Blaj este și astăzi singurul acceptibil, ca program naționalist,—rămâne încremenit de deosebirea ce persistă și astăzi între limba noastră și cea de peste munți.

O literatură ardelenescă nu este astăzi cu puțință, pentru noi cei din Regat. Mai cu seamă nu e cu puțință *romanul* și *novela*. Ca să dovedim aceasta, ne-ar fi destul să reproducem bucăți întregi din literatura d-lui Agârbiceanu, *Norocul lui Florea Drăgan*, *Luminița*, *Vârvoara* și mai cu seamă acea imposibilitate omenească numită *La o nuntă*, care, pentru Revista din Turkestan, este o mare ghi-dușie literară.

«Amândoi însă rămaseră zăpăciți, când se apropiară și văzură pe Linuța. C'o mână-i sta pe genunchiul lui Nicodim, și-l privi în ochi ca fermecată, ca dusă pe lume.

— Iți place cum cântă Nicodim, tu fată?

— Place, tată.

— Da îmi pare că-ți place și de ceteraș, întrebă ginerele.

— De el îmi place și mai tare. Și vedeți amândoi că are de cine să-mi placă!

Și fata învăluie iar pe Nicodim în privirile ei calde.

— Ba să te dai tu dracului, să nu-mi faci tu o rușine la casă, zise Mihail întunecat deodată.

— Ce rușine? zise fata, sculându-se și mergând la locul ei.

De aici încolo Nicodim schimbă zicala de joc.

Evident, acestea sunt sunete românești, ba chiar și unele vorbe sunt românești, dar limba nu-i românească. *C'o mână-i sta pe genunchiul lui Nicodim*; îți place cum cântă, *tu fată*; *place*, tată; da-mi pare *ca-ți place și de ceteraș*; *de el îmi place și mai tare*; *ba să te dai tu dracului*. O asemenea limbă este gândită de un cap de Sas și tradusă pe românie tot de el.

Cine ar crede că în anul mântuirii 1911 ar mai fi nevoie să se reediteze articolul Domnului Maioreșcu din 1868 *Limba română în jurnalele din Austria?*!

Și pe cât e limba de imposibilă, pe atât e de falș fondul sufleteșc. Ionu Bodii și Marina din *Comoara* nu există în lumea reală; *Todorescu* și *Virgile* (cel cu cartea plină de parcuri) nu pot exista; *Părintele Bartolomei Bogdan* e o poznă.

Nu este așa poporul român de peste munți, cu fete nerușinate ce sar în gâtul flăcăilor, ca Marina și Linuța, sau cu bărbați inominabili, ca Gheorghe Suciul a Rarului, sau cu preoți bețivi, ca Părintele Bartolomei Bogdan, cărora enoriașii le dau *eclijie*, cum se exprimă autorul, pe de geaba.

Este urgent ca o reacțiune să înceapă în Transilvania, pentru a aduce pe cărturari la calea adevărului. Din cele mai vechi și mai grele timpuri, *limba și sufletul curat* ne-au salvat, iar pentru timpurile viitoare tot *limba* trebuie să ne ajute. A vorbi unii cu alții, absolut identic, este o datorie, patriotică, înainte de a fi literară. A rămâne curați la suflet chiar fără literatură, este de o mie de ori mai bine, decât a avea o literatură falsă, socialism și răsvrătire împotriva conducătorilor.

Pilda cea mai bună de felul cum se cuvine să scrie frații noștri de peste hotare o dă D-l Beza, care, în novela sa *Gardana*, rămâne în atmosfera Macedoniei și în sufletul oamenilor de acolo, dar vorbește în limba noastră de aici. D-sa nu are nimic dialectal.

Când D-l Maiorescu și oamenii de gust ai «Convorbirilor» au impus generației lor să se întoarcă la popor, au avut dreptate; dar ei au operat ca niște medici cu un bolnav, trimițându-l la munte să se lecuască: omul, însănătoșit, nu-și poate petrece toată viața la o târlă; acum vrea să revină la oraș, vrea să lucreze, vrea să învețe, vrea să gândească!

Au oare renașterea limbii și a literaturii germane nu s'a urmat tot astfel? Herder a discreditat poezia zisă *de cabinet*, și a îndemnat lumea către cântecele populare. Asta însă nu l-a împiedecat de a fi mintea cea mai cosmopolită, a cărui filozofie universală urmăria progresul neamului omenesc, iar poetica sa, structura unei limbi unitare, care, deși germană, să poată exprima sentimente generale, comune tuturor oamenilor.—Sub înrăurirea aceasta, a trecut Goethe dela Goetz de Berlichingen la Faust. Herder i-a descoperit pe Shakespeare și poezia populară.

Dar nici unul din cei patru mari scriitori dela Weimar, nici Goethe, nici Schiller, nici Wieland, nici Herder n'au rămas poporaniști și n'au fost poeți sensoriali. Sub impulsul lor, limba s'a fixat definitiv, fugind de dialecte și dând acea înaltă valoare abstractivă poeziei lirice a lui Goethe.

Limba grecească, ale cărei radicaluri au rămas, în curgerea timpului, aproape invariabile, pe când compusele lor s'au înmulțit la infinit, prin translațiunea înțelesului,—a devenit instrumentul perfect al celor mai nobile abstracțiuni platoniciene, numai după ce s'a filtrat prin capetele geniale ale celor pușini.

Limba latină a stăpânit lumea veacuri întregi, lumea veche, evul mediu și timpurile noastre, și a stăpânit-o numai cu virtuțile sale literare, deoarece latina rustică s'a pierdut sau s'a transformat în limbi neolatine.

Limba italiană, victima regionalismului și a dialectelor, năzuește către puritatea toscană, și, dela Dante și Macchiavelli, la Carducci și d'Annunzio, tot ce se scrie trainic e florentin.

Limba engleză, vorbită de atâtea milioane de oameni, a devenit graiul nobil al elocvenței, al istoriei și al poeziei, grație unității sale absolute, și orice tentativă de provincializare dă loc la caricatură. De aceea Americanii nu au nici elocvență, nici poezie, — dar au umorism.

Acelaș lucru se petrece cu limba spaniolă. Republicele Americii de Sud, de îndată ce se constituiesc politicește, năzuiesc să vorbească limba elegantă a metropolei.

Dar nicăeri nu se pomenește despre alieneala poporanismului, care este o boală specific românească, precum sunt falimentele și pelagra.

Poporanismul produce fatalmente scriitori sensoriali și dialectali. Este evident că un om de talent se mișcă vioiu numai în limba sa de acasă; dar este tot atât de evident că dacă un asemenea scriitor are cât de puțin sentiment estetic, el va fugi de limba sa maternă, în exprimarea ideilor nobile. În primul caz, contribuția sa la fixarea și splendoarea limbii este nulă, fiindcă nu este împărtășit; în al doilea caz este nulă, fiindcă nu are vioiciune și originalitate.

Regulă statornică: cu cât o limbă are mai multe dialecte, cu atât ea este mai târzie în dezvoltarea sa clasică.

Toată lumea cunoaște floarea delicată, albă cu margini roze, ce crește în Europa centrală prin păduri: ea se numește în limba franceză *cyclamen*, în limba italiană *ciclame*. În dialect milanez se numește *panpursit* (adică *pan porcesco*), fiindcă bulbul său este plăcut animalului poporanist cu același nume.

Și iarăși toată lumea cunoaște floarea poienilor și a crângurilor, *primula*, *primeverè*, pe românește *brândușe*, iar dialectal *ciuboțica cucului*. Și ce nu poate fi comparat cu o *brândușe*? Un copil, o femeie—chiar o femeie—orice-i tânăr și fraget. Dar cu *ciuboțica cucului*? Numai un poporanist e în stare să-și compare iubita cu o ciuboțică... a cucului sau a altcuiva. Tot cam așa e treaba cu *izma creață*, *la menthe crépue*. Firește că poezia populară zice:

Frunză verde izmă creață,
Mișcă badea din musteață
Și mă scoală dimineată.

Dar o zice cu rost și cu haz, iar nu pedestru și melancolic, ca un tratat de farmacopee. Ce este mai banal decât *ochii ca murele*? Cu toată asta, când Ion Bolocan, lăutarul Vrancei, cântă:

Pentru ochi ca murele
Înconjur pădurile,
Leano, Leano,

cuvintele și-au schimbat valoarea, sunetele s'au urcat într-o notă de poezie nematerială, în care sensorialul «ochi ca murele» a fost covârșit și idealizat de abstractivul «înconjur pădurile». Rima per-

fectă este o calitate de formă, pe care mai niciodată nu o are poporanismul, — căci deși Ion Bolocan este un om din popor, acesta e unul, e poetul.

Și câte alte asemenea stricătoare greșeli nu cuprind dialectele! . . .

Unii scriitori transilvăneni întrebuițează nu numai noțiuni substantivele de dialect, ci și verbe greșite. Este curent la dânsii perfectul al 2-a în locul perfectului 1-iu, «omul s'a dus» în loc de «omul se duse»; imperativul categoric în locul imperativului subjonctival, «bată-l Domnul» în loc de «să-l bată Dumnezeu»; forme ca aceste: *mai ții-le tu minte oare*, în loc de *le mai ții tu minte*, și *știi-l tu* în loc de *îl știi tu*, și *avere-ai* în loc de *ai aveà*. Tot la dânsii găsim versuri ca acestea:

Norodul a cuprins podmolul
Lângă frăgarul din uliță

cu alte cuvinte o limbă necunoscută nouă, Românilor din Regat. Apoi inversiuni imposibile, ca *mi-am luat de frunza ta bunul rămas*: accente căzute de pe silaba tonică, precum *preòtul* în loc de românescul *prèotul*, *uliță* în loc de *ùliță*, *isòn* în loc de *ison*, etc., etc.; apoi formațiuni greșite, precum *tăicios* în loc de *taios*, *pușcături* în loc de *împușcături*, diminutivul *călicică* (dela *cale*), care e ridicol, *neinfricat* (fără frică), grozavul *pieloasă* pentru *alunecoasă* («fata apucă—în loc de apucă—pe-o cărărușe pieleasă, umedă», Agârbișeanu, *Comoara*), *diresease* în loc de *dresese*. Nu mai vorbim de lexicul acestei limbi românești: *bruș*, *luger*, *târgașuri*, *a îmblăți*, *vâj bătrân*, *vohod*, *căseni*, *a zmânci*, *seină*, *ghioldind*, *corobețe*, *a oblici*, *trideț*, *rachia* (în loc de rachiu), *ecléjie*, *păscălițor*, *ceteraș*—, etc., etc. Cuvintele dialectale nu îmbogățesc limba; ele o încurcă.

Noi vedem cu părere de rău o asemenea literatură, iar Academia al cărui cel dintâiu scop trebuie să fie unitatea limbii românești de peste tot, nu poate să o tolereze. În serviciul literaturii, Academia nu poate să facă altceva decât să vegheze la păstrarea limbii și la înălțarea artei în sfera senină a clasicismului, fără să uite că arta este fundamental inutilă, în înțeles economic, și că ea poate cel mult să ridice pe oameni în lumea contemplațiunii, în care găsesc mângâiere.

Poporanismul, a cărui definiție este *substituirea personalității colective de jos, anatomiei individuale de sus*, cere ca scriitorul

P-1318

16

să adopteze forma sa strâmtă, orizontul său mărginit; cere o sensibilizare eternă a lumii, îndepărtare dela formele abstracte și aprioristice ale cugetării. El este dușmanul clasicismului.

Cu toate astea, cei mai mari scriitori ai omenirii, în materie de estetică, pun frumosul în inima clasicismului, după cum astronomia ptolemaică pune pământul în centrul universului.

Căci dacă oamenii se deosebesc, nu atât după cantitatea noțiunilor dobândite, cât după calitatea creierilor, în care sentimentul estetic este înăscut, — numai acele capete vor fi capabile să degădineze, din noianul nimicurilor, un ideal de frumusețe, cari vor fi fost preocupate pururea de căutarea lui.

Frumosul este singurul adevăr necesar, după cum este și cea mai înaltă formă a moralității. Intruchiparea lui însă, este legată de un principiu de autonomie individuală, care nu admite concesiuni mulțimii sau inspirații dela ea.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII
CLUJ-NAPOCA

S

ANTICARIAT
CLUJ
— Lei 20 —

20